

N°s 351-352

JUILLET-DÉCEMBRE 2024

REVUE
DE
LINGUISTIQUE ROMANE
PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ DE LINGUISTIQUE ROMANE

Razze latine non esistono: esiste *la latinità*

Tome 88

STRASBOURG
2024

EXTRAIT

REVUE DE LINGUISTIQUE ROMANE (RLiR)

Anciens directeurs:

A.-L. TERRACHER, P. GARDETTE, G. TUAILLON, G. STRAKA, G. ROQUES

La RLiR est publiée par la *Société de Linguistique Romane*

DIRECTEUR:

Martin GLESSGEN

Professeur à l'Université de Zurich /
Directeur d'Études à l'EPHE/PSL, Paris

DIRECTEURS ADJOINTS:

André THIBAUT

Professeur à Sorbonne Université

Paul VIDESOTT

Professeur à l'Université de Bolzano

COMITÉ DE RÉDACTION:

Jean-Pierre CHAMBON, Ancien professeur de la Sorbonne

Cesáreo CALVO RIGUAL, Professeur à l'Université de València

Jean-Paul CHAUVÉAU, Directeur de recherche émérite au CNRS

Gerhard ERNST, Professeur émérite de l'Université de Ratisbonne

Hans GOEBL, Professeur émérite de l'Université de Salzbourg

Sergio LUBELLO, Professeur à l'Université de Salerne

Caterina MENICHETTI, Professeure aux Universités de Genève et de Lausanne

Pierre RÉZEAU, Directeur de recherche honoraire au CNRS

Gilles ROQUES, Ancien directeur de la Revue

Fernando SÁNCHEZ MIRET, Professeur à l'Université de Salamanque

COMITÉ SCIENTIFIQUE:

Maria COLOMBO, Professeure à l'Université de Milan

Frédéric DUVAL, Professeur à l'École nationale des chartes

Juhani HÄRMÄ, Professeur émérite de l'Université de Helsinki

Sandor KISS, Professeur émérite de Debrecen

Dolores CORBELLA, Professeure à l'Université de La Laguna

Adina DRAGOMIRESCU, Professeure à l'Université de Bucarest

Inés FERNÁNDEZ ORDÓÑEZ, Professeure à l'Université autonome de Madrid

Annette GERSTENBERG, Professeure à l'Université de Potsdam

Giovanni PALUMBO, Professeur à l'Université de Namur

Gilles SIOUFFI, Professeur à Sorbonne Université

La RLiR est publiée régulièrement en deux fascicules (juin et décembre) formant un volume annuel de 640 pages (v. pour sa version électronique <www.eliphi.fr>, ELiPhi numérique). Les communications relatives à la rédaction de la Revue doivent être adressées à M. Martin GLESSGEN, les articles et les comptes rendus en format PDF et DOC: <glessgen@rom.uzh.ch>, les ouvrages pour comptes rendus à l'adresse postale: Universität Zürich, Romanisches Seminar, Zürichbergstr. 8, CH 8032 Zürich.

Les auteurs d'articles et de comptes rendus doivent être membres de la *Société de Linguistique Romane*. Les articles et comptes rendus de la RLiR sont soumis à une procédure d'examen par les pairs conforme aux directives ISSAI 5600 et ISSAI 30 de l'*Organisation Internationale des Institutions Supérieures de Contrôle des Finances Publiques* (<www.intosai.org>; en particulier <<http://www.intosai.org/fr/issai-executive-summaries/detail/article/issai-5600-peer-review-guideline.html>>).

Pour la mise en forme des articles et des comptes rendus, on utilisera les feuilles de style disponibles pour la RLiR (qui peuvent être téléchargées à partir du site internet de la Société: <www.slir.org>, ou requises au secrétaire de rédaction, M. Dumitru KIHAI: <slir@rom.uzh.ch>). Pour les sigles et les abréviations utilisés dans la Revue, voir la liste disponible en ligne: <<http://www.slir.org/revue-linguistique-romane/sigles-et-listes-dabreviations-2/>>.

Valencien

Jordi COLOMINA, *La llengua de sant Vicent Ferrer. I. Estudi lingüístic. II. Diccionari integral*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua (Col·lecció Recerca, 23), 2021, 1220 + 1061 p.

Vet aquí una obra colossal del professor Jordi Colomina, catedràtic emèrit de la Universitat d'Alacant, especialista en dialectologia i història interna de la llengua catalana, obra, sense cap dubte, fruit de dècades de dedicació a l'anàlisi minuciosa de la llengua en què varen ser escrits els sermons del valencià fra Vicent Ferrer (1350-1419), el predicador en llengua catalana més famós durant les dues primeres dècades del segle XV, els sermons del qual es pogueren sentir de la seva pròpia veu per bona part de la Corona d'Aragó i de la de Castella, per quasi tot el Llenguadoc, per les regions itàliques septentrionals, per la França central i septentrional, per Suïssa, per Flandes i, finalment, per Bretanya, on va morir –a Vannes– el 5 d'abril de 1419. La fama de Vicent Ferrer com a predicador es va mantenir molt temps després de la seva mort, i pervisqué en la memòria popular en forma de rondalles de les quals era protagonista. Deien que pertot predicava en la seva llengua i tothom l'entenia, cosa creïble dins el món romànic medieval, sobretot a l'àrea gal·loromànica, la més extensa per on va viatjar. Va ser tan admirat, respectat i considerat miracler¹ per la població de tots els llocs que visitava, que el Papa Calixt III –també valencià– el va canonitzar el 1455.

Els sermons de Vicent Ferrer es feren tan prestigiosos que mentre predicava uns escriptors prenen nota de tot allò que deia i en feien les *reportationes*, en llatí i en llengua vulgar, que després, passades en net, havien de servir de model a altres predicadors. I gràcies a aquestes reportacions podem conèixer avui en dia tant el contingut com la forma de les predicacions del sant. Segons explica Colomina a la Introducció, són 291 els sermons que s'han conservat fins a l'actualitat en versió vulgar catalana [I, 26], als qual se n'hi poden afegir uns quants en versió occitana (en nombre incert), bastants en versió llatina i una trentena en versió castellana. Colomina, però, no esmenta (ni la confirma

¹ Vegeu per exemple la dita «Sant Vicenç Ferrer treia aigua amb un paner i no n'hi queia cap gota».

ni la desmenteix) l'afirmació de Martí de Riquer² que els sermons que coneixem són resums dels sermons reals pronunciats per fra Vicent Ferrer, la qual cosa implica que en realitat no són literalment les seves paraules, excepte en determinats fragments en què el reportador les volgué transcriure més o menys fidelment. Això, tanmateix, segons Riquer, no els lleva, als texts, la qualitat d'espontaneïtat i popularitat pròpies de la llengua col·loquial del sermonador, perquè al cap i a la fi també els reportadors usaven una llengua d'aquestes característiques.

I és per aquesta qualitat d'espontaneïtat i popularitat que el coneixement de la llengua dels sermons vicentins és importantíssim per a la història del català, un coneixement que fins ara era molt parcial, malgrat l'aportació d'alguns estudis de Gret Schib, Emili Casanova i Josep Carles Lafnez, principalment, segons Colomina mateix. Per això, una obra de l'envergadura de la que ha fet Colomina és quasi quasi la definitiva, la que ens ha de permetre conèixer amb molt de detall i profunditat com era el català no només de Vicent Ferrer, sinó també dels qui l'acompanyaven i igualment dels qui l'escoltaven, perquè és clar que si els que l'escoltaven ho feien amb tant d'entusiasme és perquè comprenien i compartien el seu llenguatge. Fora de l'àrea estrictament catalana la identificació dels fidels amb la llengua vicentina no devia ser tan marcada, amb graus que devien anar de la quasi comprensió total (al Llenguadoc), passant per una comprensió global prou efectiva (la resta de la Gal·loromània), fins a una comprensió global suficient i probablement ajudada pels abundants llatínismes³ i la gesticulació categòrica i expressiva del personatge.

La feina de Colomina és presentada en dos volums ben gruixats, amb fulls de bona qualitat de 170 x 240 mm, i coberta rígida. El primer, *Estudi lingüístic*, té 1220 pàgines, i el segon, *Diccionari integral*, en té 1061. Només aquestes dades formals de l'obra ja ens diuen que és una obra de gran envergadura, amb una quantitat immensa d'informació. A l'*Estudi lingüístic* el gruix de la informació és presentat en apartats corresponents a conceptes morfosintàctics: determinants, quantificadors, pronoms, preposicions, adverbis, verbs; amb uns capítols finals sense etiqueta comuna: un de dedicat purament a qüestions de sintaxi (orde i concordança dels constituents), seguit d'altres més morfosintàctics (conjuncions i connectors parentètics, interjeccions i onomatopeies) i d'uns altres més lèxics (formació de paraules, aproximació al lèxic vicentí), mentre que els dos darrers, dedicats a l'onomàstica vicentina, ben bé podrien anar al segon volum.

Dins aquests apartats hi ha nombrosos capítols que corresponen als usos diferents de les formes. Per exemple, dins l'apartat de «preposicions» hi ha un capítol general sobre la preposició *a*, el qual és subdividit en paràgrafs per a cada valor (p. ex., *a* introduint el complement locatiu, *a* expressant valors temporals), que a la vegada poden ser dividits terciàriament en subparàgrafs (p. ex. '*Durant* (un període determinat de temps)'). Aquesta classificació tan precisa dona idea de fins a quin punt l'autor vol mostrar al detall l'ús dels elements lingüístics dins els sermons vicentins. Com veiem, però, la presentació dels elements i de l'estructura de la llengua es fa a partir de les formes, cosa que no facilita trobar les funcions per si mateixes. Per exemple, si volem saber quines construccions amb valor temporal es troben dins tot aquest corpus vicentí, hem de cercar

² Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana. II*, Barcelona, Ariel, 1964, 220-221.

³ L'estudi de Colomina mostra, precisament, que els llatínismes (lèxics i fràsics) són abundants als sermons.

a les preposicions, als adverbis i a les conjuncions quins d'aquests elements hi apareixen que poden donar aquest valor a la frase o a qualche constituent de la frase. Sense renunciar al criteri de classificació a partir de les formes, hi podria haver un índex final que ens indicàs a quins apartats (o pàgines) podem trobar les funcions que ens interessin (per exemple, les construccions de valor temporal). És cert, tanmateix, que a l'apartat dels verbs, els capítols 29 a 31 tracten de qüestions sintàctiques, i que el capítol 32, com ja hem assenyalat («Orde i concordança dels constituents»), és dedicat exclusivament a qüestions de funció, és a dir, sintàctiques.

L'autor dóna per sabuts tots els conceptes gramaticals que esmenta, però de vegades ens desconcerta amb qualche exemple de determinats conceptes. És així –sobretot– en el cas d'allò que ell anomena «complement de règim», sota la qual etiqueta, per exemple, trobam *conèixer en/per la llengua de qual terra és algú*, on no hi sabem veure cap complement de règim.

També és desconcertant el capítol 35, «Formació de paraules», on, al primer apartat (sufixos nominalitzadors) tracta com a derivats iguals aquells que ho són efectivament en català (és a dir, formats per una rel catalana i un sufix també català) i aquells que són cultismes globals (és a dir, formats per una rel llatina o grega i un sufix d'aquesta mateixa naturalesa). Així, al costat de derivats catalans autèntics (*davantall, fumentall, orellall...*, *fermall, mortalla, rialla...*, *lligam, capellà, escolà, hortolà...*, *campanar, fangar, olivar...*, etc.) trobam *cenacle, miracle...*, *corporal, temporal...*, *monarquia, patriarca, apotecari, notari, herbolari...*, *concòrdia, infàmia...*, etc. etc., derivats cultes formats en llatí o grecollatí. Casos semblants tenim als paràgrafs de sufixos adjectivadors i de sufixos valoritzadors (*paupèrrim*), i també al paràgraf de prefixació, que no exemplificaré més per a no allargar-me massa.

Els tres darrers capítols (lèxic vicentí, toponímia i antroponímia vicentina), donen una idea completa de la riquesa lexical i expressiva dels sermons, i mostren que molts dels seus vocables han perviscut a la llengua moderna, bé general bé dialectal. A la llista que fa dels castellanismes i aragonesismes vicentins, n'hi ha alguns dels encara vigents que són –com a mínim– dubtosos, dada que l'autor ni tan sols insinua, no esmentant les opinions dels etimologistes més il·lustres, com Moll i Coromines: *cabeça, coça, quedar*.

El segon volum és constituït pel *Diccionari integral* del lèxic recollit dels sermons, i és talment això que diu el títol, un diccionari que pretén ser complet del vocabulari usat per sant Vicent Ferrer segons els texts conservats. El articles són completíssims, ben presentats i redactats segons la millor tècnica lexicogràfica, en ortografia normativa moderna, plens d'exemples literals i amb l'etimologia explicada sempre que cal, és a dir, quan no es tracta de mots coneguts i d'etimologia indiscutida.

En definitiva, es tracta d'una obra imponent, una obra ja essencial i indispensable per al coneixement de la llengua de sant Vicent Ferrer i de la història lingüística catalana, en conjunt, amb la qual s'haurà de comptar a l'hora pontificar sobre la validesa o l'antiguitat de tal o tal expressió, tal construcció o tal terme, una obra que no fa més que confirmar allò que altres filòlegs catalans ja havien expressat: que la llengua dels sermons vicentins és una mostra esplèndida del català medieval ja consolidat.

Dit tot això i reconeguda la vàlua d'aquest treball, no ens podem estar de fer alguns retrets a Jordi Colomina, retrets alguns més formals que de fons i altres una mica més de fons.

Fins i tot considerant que pot tenir raó en la seva reivindicació de certes formes que la normativa catalana de l'Institut d'Estudis Catalans no admet, em sembla inadequat en aquesta obra científica usar *-iste* per *-ista* (*copiste*), *orige* per *origen*, *orgue* i *esòfeg* per *òrgan* i *esòfag*, *pervixcut* per *perviscut* (i potser altres que m'han passat per alt); és una postura recolzada en l'autoritzaació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que ha promulgat una normativa no sempre coincident amb la de l'IEC, fet deplorable per a una llengua d'abast reduït com la catalana. Sorprenent és, més que inadequada, l'afirmació que trobam en aquesta frase [I, 45]: «El sermó [de Divendres Sant predicat a Tolosa en 1416] mostra un magnífic occità comú de la primeria del segle XV... Hem aprofitat a fons aquest sermó perquè **està predicat en una varietat de la nostra mateixa llengua...**». No ens queda clar si aquesta darrera oració –que hem remarcat amb negreta– la diu perquè considera que els parlars catalans i els occitans de la primeria del segle XV es poden considerar la mateixa llengua (la qual cosa ja seria discutible) o perquè considera que ara, a l'actualitat, són la mateixa llengua (la qual cosa seria molt més discutible, encara). I en la qüestió del nom de la llengua, Colomina és un aferrissat defensor del nom de «valencià» per al català de la regió valenciana, i restringeix la denominació de «català» al que es parla a Catalunya (i suposam que també al de les illes Balears); d'aquesta manera, però, de vegades no queda clar, en aquesta obra, si quan diu «valencià» es refereix només al valencià estricte o es refereix a la llengua de totes les regions del domini català; qualche pic, per a aclarir-ho, diu «valencià-català». Finalment, quant a les referències bibliogràfiques del final del primer volum, que són moltes, he de confessar que la majoria (fins i tot diria que quasi totes) no les he sabudes trobar dins el text de l'estudi o del diccionari. És a dir, pareixen obres consultades per l'autor, però no citades expressament. Si no és així, agrairíem que Jordi Colomina ens indicàs on són citades.

Aquests detalls finals no desvaloren l'obra, que ha d'ocupar una plaça sobresortint dins la filologia catalana (o valenciana? o valenciana-catalana?...).

Jaume CORBERA-POU